

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Марина Шопіна

У даній статті проведено порівняльний аналіз досліджень і публікацій із проблем формування творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку. Проблема становлення творчого потенціалу й творчого мислення молодшого школяра розглянута як психолого-педагогічна проблема.

In given article carried the comparative analysis of researches and publications on problems of development of creative potential of children of younger school age. The problem of creativity and creative potential of the younger schoolboy was considered as psychologically — pedagogical problem.

Навчальна діяльність — один з головних етапів формування особистості дитини, тому молодшим школярам необхідно забезпечити сприятливі психолого-педагогічні умови формування навчальної діяльності.

Значимою умовою гармонійного розвитку дитини є фактор адаптації й перетворення потенціалів і можливостей дитини з погляду функцій соціальної взаємодії до цих нових умов.

Важливу роль у підготовці до творчої праці відіграє початкова школа. Саме в молодшому шкільному віці закладається психологічна основа для такої діяльності. Розвиваються уява і фантазія, творче мислення і творчий потенціал, виховуються допитливість, формуються активність, ініціатива, вміння спостерігати й аналізувати явища, проводити порівняння, узагальнювати факти, робити висновки, практично оцінювати діяльність. Починають складатися й диференціюватися інтереси, схильності, формуються потреби, які лежать в основі творчості. Таким чином усі ці фактори можуть впливати на психолого-педагогічні умови формування навчальної діяльності молодшого школяра.

Тому метою даної статті є розгляд психолого-педагогічних умов індивідуального формування творчого потенціалу молодших школярів у навчальній діяльності. Завданнями статті є розгляд впливу творчого потенціалу

молодших школярів на успішність у навчальній діяльності, з подальшим наданням відповідних рекомендацій.

Багато психологічних принципів розвитку творчості у дітей молодшого шкільного віку запропонували Б.М. Теплов, Н.Н. Поддьяков, Д.Н. Узнадзе, Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, А.В. Запорожець. К. Головська За їхнім визначенням, творчий потенціал молодшого школяра є похідною для реалізації індивідом унікальних потенцій у певній області, а також здатність дитини до нового, оригінального винаходу й до вирішення будь-яких завдань.

Молодший школяр, який має творчий потенціал, здатний насамперед швидко вирішувати шкільні завдання і вправи, оволодіти навичками для більш ефективного запам'ятовування іноземних слів, та ще багато іншого. Ось чому розвивання творчого потенціалу в молодшому шкільному віці так важливо [10, 211].

Творча активність як якість особи не дається їй від народження і не породжується природою, а формується суспільством. Лише завдяки праці розширюється сфера соціальності окремої людини. І творча активність як якість особи зумовлена трудовою діяльністю. Праця, як писав К. Маркс, є процесом, у якому людина своєю власною діяльністю опосередковує, регулює, а отже, і контролює обмін

речовин між собою і природою. Цей природний процес людина через працю перетворює у соціальний процес, який існує у вигляді матеріального виробництва. З самого початку праця характеризується як позитивна творча діяльність.

Реалізація творчого потенціалу особи можлива лише в конкретних видах діяльності, які спираються на певну сукупність суб'єктивних образів об'єктивного світу. Творчий потенціал особи перебуває під активним впливом свідомих спонукань, духовно-моральних чинників, ціннісно-сміслових орієнтацій. Такі форми психічного відображення, як відчуття, сприймання, уява, є найпростішими видами діяльності, які контролюються свідомістю людини. Вони є також формами вияву творчого потенціалу окремої особи [6, 173].

Проблема індивідуального творчого потенціалу (в усій розмаїтості аспектів) належить до числа найважливіших у сучасній науці. Скласти уявлення про це надзвичайно непросте, багатопланове явище як про цілісну соціальну якість людського індивіда можна лише внаслідок виділення у ньому основного, корінного, суттєвого, а також особливого, особистісного, індивідуального. Творчий потенціал особи синтезує соціальні й психофізіологічні властивості, які створюють своєрідні "прошарки" цілісної соціальної якості людини. У багатьох випадках ми зустрічаємо пряме звернення до творчого потенціалу, котрий є засобом, за допомогою якого слід вирішувати практичні завдання. Сучасна дійсність порушила ряд нових проблем, які окреслюють коло вимог, умови та можливі, шляхи їх вирішення. До чинників, з якими пов'язують успіх соціально значущої справи, постійно відносять творчий потенціал народу, трудових колективів, конкретної людини. Дослідження різноманітних проявів творчого потенціалу особи набуває особливої актуальності в сучасних умовах. Досі немає фундаментальних робіт, присвячених аналізу сутності творчого потенціалу [6, 111-114].

Зміст поняття «творчий потенціал особи» коротко можна передати так: це інтегральна властивість у вигляді здібності, яка дає змогу людині здійснювати предметну діяльність. За своїми витоками ця властивість людського індивіда є результатом природної й соціальної активності, зовнішнім виявом якої виступає праця або доцільна діяльність, яка органічно включає свідомість і спілкування, котрі прояв-

ляються у формі пізнавальної та комунікативної діяльності. Здатність до творчості невіддільна від здатності до праці. Творча активність історично виникає з трудової активності, формуючись і розвиваючись на її основі. Праця — її зміст, характер, ставлення до неї — зумовлює розвиток особистості.

Мистецтво з перших днів шкільного життя служить засобом формування світогляду дитини в цілому у його естетичній і моральній сутності, розвиває творчий потенціал, асоціативне й образне мислення. Саме в мистецтві школяр розвиває свої творчі здібності, здобуває досвід творчої діяльності, формує свою індивідуальність.

Нині з особливою гостротою постає завдання формування духовного світу людини третього тисячоліття, відродження й розквіту культурних традицій народів України. Це завдання щодо розвитку особистості й творчого потенціалу дитини допомагають вирішити, зокрема, заняття молодших школярів з вивчення фольклору. Такі заняття мають у собі більші можливості для творчого розвитку молодших школярів.

Аналізуючи дитячу продуктивну творчість, можна судити про якості дитини, про її схильності, інтереси, про розмаїтість здібностей. Творча діяльність здатна вплинути на особистість й у цілому на шкільну успішність дитини [11, 173].

Б.М. Теплов зазначає, що раннє залучення дітей до творчої діяльності корисне для загального розвитку, цілком відповідає потребам і можливостям дитини. У дітей семи років широко розвивається самостійна творчість — музична, театральна, літературна. Цієї ж точки зору щодо значення результативної продуктивної діяльності, ролі творчої уяви і її особливостей дотримуються Л.С. Вигодський, А.Н. Леонтьєв, А.В. Запорожець. К. Головська доводить у своєму дослідженні, що діти проявляють творчість у такий близькій їм діяльності, як музичні ігри, хороводи, танці, спів, у всіх видах Української народної творчості [3, 138-141].

На заняттях творчістю розвиваються творчі здібності й творчий потенціал. Основним видом дитячої творчості, який має величезне значення для розвитку творчого потенціалу в онтогенезі, є образотворче мистецтво: малювання, ліплення, аплікація. Основою для більш складних видів дитячої творчості є рухи під музику й малювання. Завдяки першим розвиваються загальні рухи дитини, завдяки

другому починається перенесення цих поки що не зовсім координованих рухів на аркуш паперу, на стіну, на підлогу залежно від того, що є для дитини найзручнішим для самовираження. Багатьом батькам незрозуміло, чому дитина не хоче малювати на аркуші паперу, не забруднюючи стіни, підлогу, стіл. Починається "битва" з художніми здібностями, які розвиваються, за акуратність. Або дитина всідається за парту й займається менш "небезпечними" заняттями — ліпленням й аплікацією, тоді як малювати для дитини важливо так само, як і говорити. На тому самому аркуші паперу можна розташувати зображення, виконані за допомогою пензлів і фарб, пластиліну, шматочків матерії, картону, природних матеріалів. Тоді дитині буде зрозумілий зміст ліплення й аплікації як додаткових образотворчих засобів для створення тієї єдиної картини, яку вона творить у співробітництві з дорослим. Але приступати до цього треба поступово, обережно, коли дитина сама захоче використати ці додаткові образотворчі засоби.

Так яким же чином організувати належне навчання, щоб дитина мала необхідну суму знань і в той же час не втратила творчих здібностей? Більшість дітей щодня живе з відчуттям, що такими, якими вони є сьогодні, вони бути не повинні. І замість того, щоб розкривати й розвивати за допомогою батьків, учителів свої природні нахили, діти перетворюються в пасивних накопичувачів відфільтрованої й переробленої дорослими інформації про навколишній світ й оцінних суджень про самих себе й про результати своєї діяльності.

Доросла людина здатна ставити цілі, планувати послідовність оптимальних шляхів і засобів їх досягнення й здійснювати контроль виконання обраної програми дій, котра вимагає постійного звірення мети й проміжних результатів. Саме ця особливість дорослого підходу до здійснення поставленого завдання дуже часто заважає розвитку дитячої креативності. Очевидно, існує якийсь природний задум розвитку здібностей людини в онтогенезі, відповідно до якого в останню чергу розвиваються саме ті зони мозку, які вчителі й батьки штучно намагаються розвинути насамперед. Причому, у тім, що стосується розвитку довільної уваги, дорослі іноді ставляють до дитини навіть більш тверді вимоги, ніж до самих себе. Молодший школяр відчуває неймовірне напруження й величезні труднощі,

намагаючись сконцентрувати свою увагу на тому, що в цей момент цікаво не йому, а важливо для дорослого, який навчає й виховує його [5, 247].

Основою при формуванні естетичної свідомості школярів повинні стати художні цінності традиційної національної культури народу, джерелом і фундаментом якого є образна символіка. Фольклор і образна символіка — джерело знань про дійсність, про людину й засіб формування найважливіших народних понять про добро й зло, засіб пізнання рідної мови через кращі зразки традиційної народної символіки. Образна символіка формує національний світогляд, навчає дитину бачити світ очима свого народу.

Необхідність звертання до джерел народного мистецтва, до традицій, звичаїв народу не випадково. Адже, що крім економічних труднощів, Україна зараз переживає кризу виховання підростаючого покоління. Порушилися традиції, які зв'язували старші й молодші покоління. Тому, дуже важливо відродити спадкоємність поколінь, дати дітям моральні устої, патріотичні настрої, які живі в людях старшого покоління. Безжальне відрубання своїх коренів у виховному процесі веде до бездуховності. Тому головним завданням у формуванні творчого потенціалу є збагачення дітей знаннями про народний фольклор, про традиційну образну символіку, про звичаї нашого Українського народу [6, 154].

Навчання здійснюється основними дидактичними принципами педагогіки з урахуванням схильностей, індивідуальних здібностей, з урахуванням вікових особливостей дитини. Так, підчас введених образних символів на початку формування творчих здібностей у дітей необхідно знати й ураховувати особливості української державної символіки.

Необхідно розкривати перед дітьми традиції нашого народу, постійно підтримувати їх інтерес до рідної мови через кращі зразки традиційної народної символіки. Навчаючись у школі, дитина входить у світ ідей через математику та образну символіку (народну творчість). У цьому розумінні особливого значення набуває символічне мистецтво. Математика та образна символіка у мистецтві як продукт людського мислення існують у якомусь ідеальному світі та у взаємозв'язку.

Орієнтація сучасної школи на гуманізацію процесу утворення й різнобічного розвитку

особистості дитини припускає необхідність гармонічного поєднання власне навчальної діяльності, у рамках якої формуються базові знання, уміння й навички, з діяльністю творчою, пов'язаною з розвитком індивідуальних нахилів учнів, їх пізнавальної активності, здатності самостійно вирішувати нестандартні завдання й таке інше. Активне введення в традиційний навчальний процес різноманітних розвиваючих занять, специфічно спрямованих на розвиток творчого потенціалу, індивідуально-мотиваційної й аналітико-синтаксичної сфер дитини, забезпечує сформованість й легкість генерування ідей, здатність до емпатії, уміння асимілювати інформацію, здатність до згортання уявних операцій, здатність передбачення. Також така практика забезпечує розвиток пам'яті, уваги, уяви й ряду інших важливих психічних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк: Книга для учителя. 3 изд. — М.: Просвещение, 1991. — 93 с.

2. Гальперин П.Я. Котик Н.Р. К психологии творческого мышления // Вопросы психологии. — 1999. — №5.

3. Клименко В.В. Механізми творчості. / Загальна психологія під ред. акад. Максименко. — К., Форум, 2000.

4. Клименко В.В. Психологія творчості. Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 480 с.

5. Козырев А.Ю. Лекции по педагогике и психологии творчества. — Пенза: НМЦ ПГОО, 1994. — 344 с.

6. Кучерявий І.Т., Клепінков О.І. Творчість — основа розвитку потенційних джерел особистості. — К.: Вища школа, 2000. — 288 с.

7. Лейтес Н.С. Способи и одаренность в детские годы. — М.: Знание, 1984. — 80 с.

8. Лук А.Н. Мышление и творчество. — М.: Политиздат, 1986. — 144 с.

9. Пономарев Я.А. Психология творческого мышления. — М.: Академия пед. наук, 1990.

10. Штерн В. Умственная одаренность: Психологические методы и испытания одаренности в их применении к детям школьного возраста. — СПб.: Союз, 1997. — 128 с.

11. Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. — М.: Просвещение, 1989.

12. Яковлева Е.А. Развитие творческого потенциала у школьников // Вопросы психологии. — 1997. — №2. — С. 37-42.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ, ВИКЛАДАЧІВ ІСТОРІЇ,
ПРАВОВИЗНАВСТВА ТА ІНШИХ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

НА ШПАЛЬТАХ НАШОГО ВИДАННЯ
ПРОПОНУЄМО ВАШІЙ УВАЗІ:

- Найновіші та найцікавіші дослідження провідних істориків сучасності та минулого
- Теоретичні та методичні матеріали до курсів «Історія України», «Всесвітня історія», «Правознавство», «Громадянська освіта», «Етика»
- Методологія викладання історії, інновації в навчальному процесі, зміни в програмах
- Розробки уроків, методичні рекомендації, сценарії
- Завдання для тематичної атестації
- Проведення та результати олімпіад, турнірів, конкурсів; зразки завдань і відповідей

Передплата приймається в усіх відділеннях зв'язку

ШУКАЙТЕ НАШІ ВИДАННЯ У
«КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ 2008 РОКУ»

40141 – щомісячна передплата газети

22058 – пільгова на 6 і 12 міс.

91471 – «Історія України. Правознавство та інші суспільні дисципліни». 1 раз на міс.

09894 – «Історія України. Бібліотека»

Пільгові комплекти:

91814 – газ. «Історія України» + «Історія України. Бібліотека»

01708 – журн. «Історія в школі» + газ. «Історія України»